

Kaj vidijo učiteljeve oči?

✍ Karmen Bizjak Merzel

V članku se dotikam teme tvegane vedenja pri mladostnikih, ki jih srečujem pri svojem vsakodnevem delu. Le-to se že kaže v zadnji triadi devetletke. Obdobje mladostništva je viharo obdobje iskanja identitete, raziskovanja in preizkušanja novih vlog ter novega vedenja – tudi tvegane. V najstniških letih se spremeni način pomnjenja, razmišljanja, osredotočanja, odločanja in ustvarjanja vezi z drugimi. Vsak nov način razmišljanja, čutenja in obnašanja ima dobro, pa tudi slabo stran.

Zahtevna leta mladostništva

Ko plujem skupaj z mladimi pri svojem vzgojno-učnem delu po reki mladostništva, sem zmeraj znova očarana nad ustvarjalnim raziskovanjem in vihravo energijo, ki jo premorejo naši mladostniki. Najstništvo pomeni slovo od otroštva, pomeni slovo od dosedanjega stanja, od umirjenih in varnih čustev, od varnega družinskega okolja; pomeni tudi odmik od tega.

Nevroznanost nam pomaga razumeti najstnika tudi drugače, saj spregovori o močni spremembi najstniških možganov – govori o viharjenju možganov v iskanju novega, v povečanju čustvenega naboja, v ustvarjalnem raziskovanju in močni potrebi vključitve in sprejetosti v družbi. Spremembe v mladostnikovih možganih prinašajo tako tveganje kot priložnosti. Odrasli

moramo na novo odkriti način, kako pluti po brzicah mladostništva: kot njihovi zaupljivi spremljevalci ali le kot namrgodeni nemi opazovalci mladostniškega tvegane vedenja.

Ko mladi vstopijo v tvegano vedenje

Ko najstnik stopi v vedenje, s katerim ogroža svoje zdravje, svoj razvoj in dobro stalno počutje, je njegovo vedenje tvegano. Zgodnejši, ko je vstop v ta krog tveganja, večje so posledice. Do zasvojenosti ali odvisnosti ne pride kar čez noč. Predno mlad človek vstopi v zasvojenost, ima že različne ponavljajoče se izkušnje le-te, ima tudi vse pripravljene pogoje, da neko sredstvo, nek odnos ali vedenje prevzame nadzor nad njim. Zagotovo pa se vse stiske in hude težave mladostnikov najprej porajajo v dinamiki družinskega okolja, kjer je prišlo do porušanja stika, do izgube zaupanja in varnosti ter s tem posledično iskanja tolažbe mladostnika v drugih svetovih. Ti so lahko velikokrat za mladostnika škodljivi.

Pestrost tvegane vedenja

Kadar govorimo o tvegane vedenju, se lahko opremo na različne raziskave, ki se najpogosteje omejujejo na kajenje tobaka, pitje alkoholnih pijač, nasilje, rabo konoplje in na spolno vedenje. K temu bi kot praktik dodala tudi zasvojenost z ugodjem, lenobo, računalnikom in telefonom. Prve omenjene zasvojenosti mladostnika so zagotovo v tesni povezavi z družino in družinskimi odnosi. Če vedenje odraslih v družini odseva pristen stik s samim seboj, če v družini ljubeče skrbimo za redni medsebojni stik in pogovor (včasih tudi pozno v

noč!) ter če si skupaj prizadevamo za skupne vrednote, potem smo vsaj del poti stran od različnih oblik tvegane vedenja mladostnikov.

Preventiva v šolskem okolju/razredu

Kakovostno učno okolje na ravni celotne šole oblikujejo vrednote, pravila, pričakovanja, ki so vezana na doseganje njenega poslanstva, cilji ter konkretni načini organizacije in vodenja dela na šoli. K šolski kulturi prispevajo vsi, ki delujejo v šoli in so tudi v širši skupnosti povezani z njo. Znotraj tega širšega okvira pa se oblikuje učno okolje v razredu, v katerem učenci preživijo večino svojega dneva in se srečujejo z različnimi učitelji in vrstniki ter z njimi vzpostavljajo še intenzivnejše odnose kot z drugimi posamezniki na šoli (Peklaj, Pečjak, 2015). Zato je učitelj tudi oseba, ki lahko močno vpliva na učence in hkrati deluje preventivno na tvegano vedenje.

“ Učiteljeva drža mora sevati in izpričevati vrednote, ki so kot zaščitni plašč pred tveganim vedenjem mladostnikov. ”

Avtorji, kot npr. Pianta, La Paro, Hambre idr., navajajo, da se kakovost učnega okolja v razredu lahko kaže na treh področjih: v čustveni podpori učencem, v organizaciji v razredu in podpori pri učenju. Ne le moje izkušnje, temveč tudi vse več raziskav kaže na pomembnost čustvenega in funkcionalnega razvoja učenca za njegov nadaljnji razvoj ter uspešnost v šoli. Vse to prinaša pozitivno učno vzdušje (čustvena povezanost učitelja z učenci, vzajemno spoštovanje, uživanje v lepih odnosih, učiteljeva občutljivost in odzivnost na učenčeve učne in čustvene težave).

Razred najbolj deluje in omogoča največ učnih izkušenj takrat, ko ga učitelj dobro vodi, ko zagotavlja disciplino in so učenci aktivno vključeni v učne naloge (Kounin, 1970) ter ko spodbuja učence, da razvijajo samoregulacijske spretnosti, ki jim bodo omogočale pridobivanje novega znanja v celotnem življenjskem obdobju (Vigotsky, 1978; Rogoff, 1990; Bruner, 1996; Pintrich, 2000; po Pianta in sod., 2008). Raziskave sistematično kažejo, da učitelji, ki uporabljajo različne načine vodenja (uravnavanje vedenja med učenci, dobro in trdno načrtovane in strukturirane aktivnosti, zanimivi materiali za učence), dosegajo višje rezultate pri učencih kot tisti, ki jih ne uporabljajo. Poleg tega je stik takšnega učitelja globlji od učitelja, ki se s svojim poučevanjem brezosebne in ustvarjalne zavzetosti ne ukvarja prav dosti.

Razredna dinamika pa je učinkovita tudi takrat, kadar vključuje učiteljevo podporo pri učenju: razvoj pojmov in učiteljevo spodbujanje miselnih veščin višje ravni, učiteljeva kakovostna povratna informacija na učenčeve ideje, delo ter modeliranje jezika – učiteljeva spodbuda k razvoju jezika.

Zato učiteljevo delo v razredu ni lahko. Deluje kot oseba, ki s svojim vedenjem, odzivanjem, pogovorom, poučevanjem deluje kot zgled zdravo zgrajene osebnosti. Učiteljeva drža mora sevati in izpričevati vrednote, ki so kot zaščitni plašč pred tveganim vedenjem mladostnikov. Vsako šolsko leto je mnogo priložnosti, ko se učitelj lahko mimogrede ali pa ciljno pogovori z mladostnikom oz. z mladostniki, ki že kažejo znake zasvojenosti. Mladim je treba zelo jasno in odločno povedati, da je življenje resno in odgovorno; odgovorno do samega sebe in hkrati tudi do drugih v skupnosti, v kateri živi. Tudi v svoja življenja lahko vnesemo več veselja in humorja. Osebna izkaznica pravega učitelja mora biti zgled v gorečnosti, pogumu in vedrosti, disciplini, poštenem delu. Učenci kot lakmusov papir srkajo učiteljeve ideje, poglede, nazore, srčnost ... Zato je učiteljevo delo vseživljenjsko delo – ne pozna oddiha, saj je zaveza biti učitelj zaveza osebnostni rasti, radovednosti, vseživljenjskemu učenju in delovanju za dobro mladih.

Najbolj pogosti znaki tveganega vedenja

Če bi morala izpostaviti najbolj pogoste in opazne znake tveganega vedenja v šolskem prostoru, ki jih opazim, bi to bilo nasilje in odvisnost od telefonov ter računalnikov. Temu tesno sledita tudi odvisnost od užitek in lenobe.

‘Računalniški’ mojstri v osnovni šoli so se nesposobni vključiti v socialne stike, so izjemno neprilagodljivi za nove situacije, otopeli v učnem procesu in se ne znajo vživeti v drugega. Družba je do nasilnežev preveč popustljiva in strpna ter prepočasna v reagiranju, tako je tudi v šoli. Samopodoba nasilnežev in ‘računalniških’ mojstrov je izjemno nizka in nerazvita. Pogosto je to vedenje povezano z nizkim učnim uspehom ter s socialno izključeno-stjo. V obravnavi teh otrok skoraj v vseh primerih opazimo, da dregnemo v družinsko ‘sršenje’ gnezdo. Vzorci odraslih v takšnih družinah kažejo na prepričanja, da v življenju meje niso potrebne, da dajejo prednost lastnemu užitku in da so že zdavnaj izgubili stik s seboj ter z drugimi. Zato se oblike zasvojenosti s tobakom, z alkoholom, s konopljo, s spolnostjo kažejo že od 6. razreda naprej – najprej blage, nato pa se stopnjujejo in se ob različnih pomembnih prelomnih dogodkih razgalijo kot tvegano vedenje: npr. na šolskem plesu, izletu, rojstnodnevnih praznovanjih, valeti ...

Želimo manj ali več tveganega vedenja pri mladostnikih?

Poleg družine in šole ima pri tveganem vedenju pomembno vlogo tudi družba in šolske ustanove. Na mladostnike lahko delno vplivamo preventivno:

a) V osnovnih šolah imamo nekaj zdravstvenih delavnic med šolskim letom, na katerih lahko mladi izpostavijo probleme in aktualna vprašanja. Ta oblika je med mladimi zelo dobro sprejeta, saj je naravnana na praktične vidike podajanja snovi, kjer zdravstveni delavci v obliki sproščenih debat in delavnic mla-

dim osvetlijo svetlobo in temino odraščanja.

b) Nujno bi bilo na novo ovrednotiti kakovostne razredne ure, ki bi morale biti osrednji dogodek tedna v razredni skupnosti. Pomembnost pogovora o kakovostnem življenju, o trdni in zdravi samopodobi naših učencev, pomembnost razvijanja zdravih odnosov nam šolski sistem odvzema tudi z nizkim vrednotenjem razredne ure ter s premalo časa, ki je temu namenjen.

c) Učitelje bi morali spodbujati, da bi se tudi sami nenehno izobraževali, razvijali kot osebnosti, saj bi šele tako lahko bili najboljši zgled zdravih osebnosti, vzgojiteljev, zgled zdrave družbe.

d) Družba in šolski prostor bi morala mladim pokazati, kako zabavno je preživljati prosti čas brez omame, podpirati bi morala vsa prizadevanja različnih društev in organizacij, ki z ustvarjalnimi pristopi krepijo komunikacijo jaz – mi ter osmišljajo bivanje na tem našem planetu. Za tako veliki cilj nam ne bi smelo biti žal ne časa in ne denarja.

Če bo prihajajoča generacija delovala ustvarjalno ter z združenimi močmi v svojih skupnostih, v družinskih krogih in v šolah, bo svetu lahko ponudila nove vidike reševanja problemov, kot so lakota, bolezni, nasilje, onesnaževanje, podnebne spremembe in izumiranje rastlin ter živali ... Potrebno pa bo ponovno premisliti, kako odprt je šolski prostor za nove kakovostne načine preživljanja prostega časa, kako v to vključiti učitelje, starše, upokojene, prostovoljce ter tiste, ki bi želeli sodelovati pri ideji sooblikovanja prihodnosti z zdravim načinom življenja. ■

Literatura

Jeriček Klanšček, Helena; Koprivnikar, Helena idr. (2014): *Z zdravjem povezana vedenja v šolskem obdobju med mladostniki v Sloveniji – Izsledki mednarodne raziskave HBSC 2014*. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje.

Peklaj, Cirila; Pečjak, Sonja (2015): *Psihosocialni odnosi v šoli*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Pianta, Robert C.; La Paro, Karen M.; Hambre, Bridget K. (2008): *Classroom Assessment Scoring System (CLASS) Manual. K-3*. Baltimor: Paul H. Brookes Publishing Co.